

Benedekné Szőke Amália

Erdély és Fennoskandia 1576-1945

Diplomáciai, katonai és művelődési kapcsolatok

Erdélyi Híradó Könyvkiadó, Kolozsvár. Budapest, 1996.

„Az ember a „gyökereit” magában hordja, amit lehet, hogy néha súlyos tehernek érez, de hordoznia kell, élete utolsó leheletéig.

Az azonosságtudat nem föltétlenül szenved csorbát, ha az ember máshol él, ha gazdagodik, új dimenziókkal töltődik fel. Az identitást nem kizárólag a szülőföld, hanem az élet folyamán az egyént ért hatások, tapasztalatok, élmények összessége határozza meg. Helytállni úgy is lehet, hogy közben az ember bebarangolja ezt a csodaszép világot. S ha közben tesz is valamit a hazája s az egyetemes magyar kultúra érdekében, élete nem mondható hiábavalónak;” (*Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei.* Bp., 2001.)

E szép és elgondolkodtató sorokat Benedekné dr. Szőke Amália írta, aki 1929-ben született Balázsfalván. és 1976 óta Helsinkiben él. Végzettségére nézve geológus, aki főleg a Keleti-Kárpátok területén végzett, kutatásainak eredményeit tudományos szaklapokban közölte. Gazdag publikációs anyagában tudománynpszerűsítő cikkek könyvismertetések és fordítások is szerepelnek. 1976-ban házassága révén került a finn fővárosba, ahol a 22 évi kutatói tapasztalattal és doktori címmel rendelkező geológusnő beiratkozott a Helsinki Egyetemre. Saját bevallása szerint kezdetben a nyelvtanulás céljával tette ezt, de hamarosan rájött, hogy új otthonába akkor tud igazán beilleszkedni, ha megismeri annak a népnek a történelmi múltját és irodalmát, amelynek körében élnie adatott. Ugyanakkor természetes volt számára, hogy anyanyelvi tudását meg akarja őrizni és ezt tanúsítja is publikációinak nyelvi tisztasága, gazdagsága. 1976 után is nagyon sokat közölt: művelődési közleményeket, cikksorozatot, fényképes miniesszéket, kritikákat magyarországi, erdélyi, finn és svéd lapokban. Munkásságáért 2000-ben a „Magyarság szolgálatáért” kitüntetésben részesítették.

Szerencsém volt személyesen is megismerkedni Szőke Amáliával egyik finnországi látogatásom során. Nagy élményt jelentett számomra kedves, barátságos otthonában járni, ahol az erdélyi tárgyi emlékek harmonikusan megférnek a finn

anyagi kultúra darabjai mellett. Hallgattam, órákon át figyeltem ízes, szép magyar beszédét, amelyen megosztotta velem gazdag finnországi tapasztalatait, életének mindennapi örömeit és szomorúságait. Nem véletlenül választottam egy olyan idézetet Szőke Amália írásaiból, amelyben önazonosság-tudatának mibenlétéről ír. Jómagam úgy érzem, szükségem van a szülőföld éltető közelségére ahhoz, hogy megfelelő lelki egyensúlyom legyen a munkához, alkotáshoz. Mégis tiszteltem azt, aki idegen nyelvi környezetben is tudatosan ápolja anyanyelvét és őrzi gyökereit, minden tőle telhetőt megtesz annak a nemzetnek a szolgálatáért, amelynek tagjává született.

Szőke Amália új hazájában kezdett érdeklődni a finn-magyar kapcsolatok iránt. Vizsgálódásai során rádöbbsent, hogy bár elég bő szakirodalma van e kérdéskörnek, az erdélyi vonatkozásokkal nem foglalkoztak a kutatók. Ekkor határozta el, hogy föltárja azokat a kapcsolatokat, amelyek Erdélyt és Finnországot összekötötték az idők során. A rendelkezésére álló korábban publikált anyag abból a szempontból is egyoldalúnak bizonyult, hogy túlnyomórészt a nyelvészek közötti együttműködést vizsgálta. Hosszú ideig tartó, aprólékos tájékozódás előzte meg Szőke Amália *Erdély és Fennoskandia 1576-1945* című könyvének megjelenését. Amint az előszóban írja a szerző, kutatásai során egyre távolabbi múltba kellett visszanyúlnia, és ez a munka érdekes tanulságok levonásához vezette. Az első kapcsolatok katonai és diplomáciai jellegűek voltak, de ezekkel szinte egy időben művelődési érintkezések is kialakultak a földrajzilag egymástól nagy távolságra élő magyarok és finnek között. Arról az időszakról van szó, amikor Erdély önálló fejedelemségként kapcsolódott be az akkori európai eseményekbe, és lépett érintkezésbe Fennoskandiával is (Svédország, Norvégia és Finnország közös megnevezése). Abban az időben Finnország a Svéd Birodalom része volt (1809-ig, amíg orosz fennhatóság alá nem kerül), emiatt a szerző előrebocsátja, hogy amikor könyvében a svéd hadműveletekről vagy egyéb katonai eseményekről beszél, ebbe a finnek is beleértendőek. A svéd katonák között ugyanis mindig jelen voltak a finnek, sőt, a hadsereg jó részét finn területről toborozták. A svéd királyok címei között ott szerepelt a „magnus princeps Finlandiae” (Finnország nagyfejedelme) is. Mégis Finnország földrajzi fekvése, nyelve, sajátos néprajzi, kulturális és gazdasági viszonyai következtében a Svéd Birodalom különálló, keleti tartományát alkotta. A korabeli térképek tanúsága szerint is önálló földrajzi egységként tartották számon.

Ami Erdélyt illeti, a fejedelemség korában, főként a Bethlen Gábor idejében, jóval nagyobb területet ölelt fel, mint a földrajzi értelemben vett Erdélyi-medencét. Hozzátartozott a Partium, Munkács, Kassa és a hét felvidéki vármegye is. Ennek ismeretében Szőke Amália figyelme ezekre a területekre is kiterjedt kutatásai során.

A könyv szerkezetileg két nagy fejezetre oszlik. Az első, terjedelmesebb rész a diplomáciai és katonai kapcsolatokkal foglalkozik, és arról győzi meg az olvasót, hogy a történelmi eseményektől, illetve a hadi szerencsétől függően az erdélyi magyarok és a finnek hol barátként, hol ellenségként álltak egymás mellett vagy egymással szemben. A második rész a két nép közötti művelődési érintkezéseket tárja föl, amelyek, amint az anyagból kiderül, mindig a baráti közeledés céljait szolgálták. Mindkét fejezetet a feldolgozott munkák bibliográfiai jegyzéke követi, a könyv végén pedig a hely- és személynevek jegyzéke olvasható (amelybe, sajnos, a kiadó figyelmetlenségéből, hibák is csúsztak).

Szöke Amália munkája nagyon sok érdekes és a magyar közvélemény számára eddig ismeretlen adatot tartalmaz. Mindössze ízelítőül és nem fontossági szempontot követve emelek ki néhányat ezek közül.

Az Erdély és a Svéd Birodalom közötti intenzív diplomáciai összeköttetés a harmincéves háború ún. dán szakaszában kezdődött, Gusztáv Adolf svéd király és Bethlen Gábor között, majd tovább erősödött a két Rákóczi György uralkodása idején. Földrajzi és politikai helyzeténél fogva Erdély érdeklődést váltott ki a svédekből, egyrészt amiatt, hogy a Konstantinápolyba küldött követek hasznos információkat szereztek a törökökről az erdélyi fejedelmi udvarban; másrészt a svédek hadi segítséget és dél felőli támadást reméltek a fejedelemségtől a kilátásba helyezett lengyel hadjáratokban. Az uralkodó családok közötti házasságkötések megerősítették ezeket a kapcsolatokat.

Ugyanakkor az erdélyieknek is fontos volt a svédekkel való kapcsolattartás. A protestantizmus védőbástyáját látták bennük, és segítséget reméltek tőlük a lengyel korona megszerzéséhez.

A szerző alaposságára és széles körű ismereteire vall az, ahogyan megcáfol bizonyos, a köztudatban tévesen élő elképzeléseket (pl. a II. Rákóczi György és édesanyja közötti feszült, sőt éppen ellenséges viszonyról), de még a neves és adataiban megbízható Szilágyi Sándor történetíró egyik földrajzi vonatkozású pontatlanságán is helyesbít.

Kutatási módszereinek érzékeltetésére hadd említsek meg egy példát. Az 1741-43-as svéd-országi háborúban, amelyet a finn történelem „pikku viha” (kis harag) néven ismer, érdekes módon magyar huszárok is részt vettek. Erről az akkori laihiai evangélikus lelkész naplójából értesült a szerző. Egyetlen magyar nevet említ ebben a lelkész, a „Noach Kisbalasch” huszárkapitányét, aki 1743 böjtfő vasárnapján egy réz gyertyatartót ajándékozott a laihiai templomnak, Szöke Amália elutazott 1990 nyarán Laihiába, hogy megkeresse a kérdéses gyertyatartót. Kellemes meglepetés érte, amikor meg is találta a szözeken, korszerűsítve, villanykörtével ellátva. Mind a mai napig ekkora becsben tartják tehát a magyar tiszt ajándékát. De ki lehetett az illető? A könyv szerzője könnyen megállapította a magyar Kisbalázs (azaz id. Balázs azonos nevű fia) keresztnevet, de a „Noach”

azonosítása gondot okozott neki. A megfejtésre a véletlen vezette rá. „Első pillanásra Novákot vél felfedezni benne az ember, de ezt csakhamar elvettem, mert arra gondoltam, hogy ezt le tudta volna írni a lelkész hallás után is helyesen. Nincsenek benne olyan hangzók, amelyek ne lennének meg akár a svéd, akár pedig a finn nyelvben. Dilemmám megoldását egy tévesen írt finn emléktábla megpillantásának köszönhetem. A lapuai templom falán látható ugyanis egy emléktábla. Az 1940-ben ott járt magyar önkéntesek helyezték el. A magyar nyelvű bronz emléktábla alatt egy finn nyelvű magyarázószöveg olvasható, ami megadta Kisbalázs családi nevének megfejtéséhez a kulcsot. Mert arra gondoltam, hogy ha azon a lapuai táblán Kémeri Nagy Imre nevéből a Nagy-ot a finnek „Naos”-nak; írták el, akkor Laihiában is a „Noach” elírás csakis Nagyot jelenthet. Mégpedig azért, mert a finn nyelvben nem létező hangzókat próbálták valahogy érzékeltetni. Ilyen a magyar *a*, aminek nincs megfelelője a finnben, ezért ezt *oa* vagy *ao*-val próbálták érzékeltetni. A magyar *gy*-t pedig, amely mind a finn, mind a svéd nyelvben szintén hiányzik, *s*-sel vagy *ch*-val próbálták megközelíteni.”

Rendkívül érdekesnek tartom azt, ahogyan Szőke Amália nemcsak adatokat sorjáz egymás után, hanem értelmezni is próbálja azokat, összefüggéseket lát közöttük, és beavatja az olvasót az idézethez hasonló problémák megoldására tett kísérleteibe.

Könyve előszavából azt is megtudjuk, hogy forrásanyaga felkutatásában saját (nem filológusi!) elképzelése szerint járt el. Hatalmas munkát jelentett ez számára, hiszen amellet, hogy könyvtárnyi anyagot olvasott át, messze tájakra is kellett utaznia, egészen a Jeges-tengerig, ahol magyar emlékeket remélt megtalálni. Természettudományos képzettsége azonban hasznára is vált munkájának, hiszen olyan dolgokra irányította a figyelmét, melyek fölött egy humán szakos kutató szeme elsiklott volna. A mű, amely a szerző kezéből kikerült, hasznos, tanulságos és élvezetes olvasmány mindenki számára, akit érdekel az erdélyi és fennoszkandiai kapcsolatok története.

Végezetül a szerzőt magát idézem könyve céljáról: „Az északi népekhez való múltbeli viszonyulásunk megismertetését fontosnak tartom. Nem sok szó esett erről az utóbbi időben, ezt sürgősen pótolni kellett. Múltunk megismerése, annak minden viszonylatában, más népekkel való összefüggésében is önismeretünket segíti elő, és néha elveszettnek hitt önbizalmunkat adja vissza. Mert ha voltunk, mégpedig úgy, hogy azon semmi szégyellnivalónk nincsen, akkor vagyunk is. Márpedig ha vagyunk, akkor a jövőhöz is jogunk és reményünk lehet.”

M. Bodrogi Enikő*

* A szerző *Erdélyi szerző a finn-magyar kapcsolatokról* című írását a kolozsvári Korunk 2002/6 számából vettük át.